

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Kitap Değerlendirmesi / Book Review

Ulusun Ölümü ve Arap Devriminin Geleceği

Vijay Prashad, *Ulusun Ölümü ve Arap Devriminin Geleceği*, Çeviri: Senem Erdoğan, İstanbul: Yordam Kitap, Birinci Basım, Nisan 2017, 239 sayfa, ISBN: 978-605-172-206-1

Tahsin YAMAK¹

¹Marmara Üniversitesi (Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü), İstanbul, Türkiye

ORCID: T.Y. 0000-0001-8831-7448

Corresponding author:

Tahsin YAMAK, Marmara Üniversitesi (Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü), İstanbul, Türkiye

E-mail: tahsinyamak@gmail.com

Received: 27.03.2019 **Accepted:** 07.04.2019

Citation: Yamak, T. (2019). Ulusun ölümü ve Arap devriminin geleceği [V. Prashad tarafından yayına hazırlanan *Ulusun ölümü ve Arap devriminin geleceği* başlıklı kitabın değerlendirilmesi]. *Journal of Economy Culture and Society*, 59, 293-297. <https://doi.org/10.26650/JECS586455>

2010 yılı Aralık ayında Tunus'ta seyyar satıcılık yapan Mohamed Bouazizi'nin, işi nedeniyle karşı karşıya kaldığı kötü muamele ve ayrımcılık üzerine kendisini yakması ile başlayan süreç, kutuplaşma, nefret ve ayrımcılığın yüksek olduğu, mezhep ayrışmalarının çatışma nedeni sayıldığı, iç karışıklar dolayısıyla tükenmiş toplumsal sınıfların ortaya çıktığı ve devlet toplum ilişkilerinin çoğu kez sağlıklı bir zeminde ilerlemediği Ortadoğu bölgesinde, 'ekmek', 'onur' ve 'özgürlük' talepleri ekseninde gelişen ve büyük kitlelerinin destek verdiği Arap Baharı/İsyancılar/Devrimleri olarak adlandırılan halk hareketlerinin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bu durum, Tunus ve Mısır gibi ülkelerde yönetim değişikliğine, Libya'nın büyük ölçüde parçalanması, Suriye ve Yemen gibi ülkelere derin insanlık felaketlerine yol açan iç savaşlara, başta Bahreyn olmak üzere diğer Körfez monarşilerinde ise yönetimler tarafından kontrol altına alınan kısmi protestolara neden olmuştur.

Son derece dinamik bu süreç hakkında, çeşitli görüş ve düşünceler çerçevesinde şekillenen yazılar, kitaplar, makaleler kaleme alınmıştır/alınmaktadır. Çalışmalar incelendiğinde, bir takım çalışmaların Arap Baharı/İsyancıları/Devrimlerini sömürülen sınıf ile egemen sınıf arasındaki

mücadele -sınıf hareketleri- bağlamında bir incelemeye tabi tuttukları, bazı çalışmaların ise bunun tersine olacak şekilde bu toplumsal hareketlerin bir sınıf hareketi/mücadelesi olarak/şeklinde açıklanamayacağı, siyasal temsilden uzak kalmış ya da uzaklaştırılmış kesimlerin demokratik temsil talepleri olduğu yönünde fikirler geliştirdiği müşahade edilmektedir. Yine bazı araştırmacıların hadiseleri hegemonik güçlerin bir müdahalesi olarak değerlendirdikleri görülmekle, Pan-Arabizm ya da daha geniş bir açıdan İslamcılık ekseninde yorumlanan yeni bir Arap milliyetçiliği düşüncesi bağlamında çözümlenelerde buldukları izlenmektedir.

Bu çerçevede, Marksist görüşleri ile bilinen ve LetfWord'ün yayın yönetmenliğini de yapan, Hindistan, Türkiye ve ABD'de çeşitli gazete ve dergiler için özellikle uluslararası ilişkiler alanında yazılar hazırlayan ve daha önce Arap Baharı ile ilgili çeşitli çalışmalarda bulunan Hintli yazar/akademisyen/gazeteci Vijay Prashad'ın¹ sahadan bir bakış açısıyla kaleme alınan 'Ulusun Ölümü ve Arap Devriminin Geleceği' isimli özgün eseri incelemeye konu edilmek istenmiştir. Söz konusu eser, Türkçe Basıma Önsöz, Giriş, Arap Baharının Ölüm İlanı başlıklı 1'inci bölüm, Arap Devrimlerinin Durumu başlıklı 2'nci bölüm, İslam Devletinin Anatomisi başlıklı 3'üncü bölüm, Ülkelerin Yok Edilişi başlıklı 4'üncü bölüm, Türkiye ve Karşı Devrim Kampı başlıklı 5'inci bölüm ile Filistin ve Yemen başlıklı Epilog ile Teşekkür ve Notlar kısımlarından meydana gelmektedir.

Prashad Şubat 2017'de kaleme aldığı 'Türkçe Basıma Önsöz' başlıklı kısımda, küresel terörizm ve buna bağlı olarak Arap coğrafyasında meydana gelen mezhep savaşlarından bahsederken Yeni Dünya düzeninin ekonomik etkilerini ve buna bağlı olarak liberal/kapitalist sistemin temel eksiklerini ortaya koymakta ve eleştiriye konu etmektedir. Arap Baharı sonrası süreçte devrimlerin çaresizliğe savrulduğunu, ancak bölge halkları için ufakta olsa bir devrim ihtimali bulunduğunu hatta bölgenin buna ihtiyacı olduğunu vurgulamaktadır. Yazar, neo-liberalizm ve dini tabanlı siyasi projelerin günün sorunlarına çözüm üretme imkânı olmadığı, yeni bir bakış açısına ihtiyaç olduğunu ifade etmek suretiyle bu alandaki umudunu ortaya koymaktadır. (ss.11-18)

Eserin 'Giriş' kısmında Prashad, Arap coğrafyasının tamamını hâkimiyeti altına almaya çalışan IŞİD'in kuruluşu/gelişimi ile Suriye ve Irak'taki oluşumlarını Batı'nın politik desteği altında ve Türkiye ve Körfez ülkelerinin lojistik desteğine bağlamaktadır. Şii-Sünni çatışmasının kökenlerine dair anlatımını güncel mezhep savaşları ve güç ekseninde yorumlamakta, bu süreçte Irak, Libya Suriye ve Yemen'in yok edildiğini, toplumların parçalandığını ve kargaşanın coğrafyanın önemli bir bölümünü etkisi altına aldığını ifade etmekte ve bu hususun esasen Arap milliyetçiliği fikrinin ölmesine neden olduğunu iddia etmektedir. Yazar, hâlihazırda bu kötü tabloya rağmen Arap toplumlarının devrime dair sabırlı bekleyişlerini umutla sürdürdüklerini belirtmektedir. (ss. 19-24)

Çalışmanın 'Arap Baharının Ölüm İlanı' başlıklı 1'nci bölümünde Prashad; üç alt başlık altında, Arap milliyetçiliği fikrinin gelişimini küresel gelişmeler ekseninde izah etmekte, tüm bu dinamik fikirler ekseninde kısmen de olsa gerçekleşen devrimlere rağmen Arap Baharının neden akamete uğradığını, halkçı demokrasinin neden köklerini derinleştiremediğini tartışmakta ve bu bağlamda Mısır ve Tunus'taki gelişmeleri detaylı şekilde analize konu etmektedir. Esasen her halkın kazanmak için ayaklanacağını ancak toplumsal yapının ve ekonomik düzenin bu hareketlerin nihayete ermesinde önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, farklı sosyo-eko-

1 Vijay Prashad'ın yayımlanmış 19 kitabı (Editör ve/veya Yazar) ve bilimsel dergilerde ve kitaplarda yayımlanmış çok sayıda makale ve kitap bölümleri bulunmakta olup, detaylı özgeçmiş bilgileri için bkz. <http://internet2.trincoll.edu/FacProfiles/CVs/1000767.pdf> (Erişim Tarihi: 16 Mart 2019)

nomik yapıları nedeniyle Tunus ve Mısır'da farklı gelişmelerin yaşandığını ifade etmektedir. Sürecin bölgeyi kısmen de olsa oligarşik oluşumlardan kurtarmışsa da demokrasinin tesisine imkân sağlayacak yapının oluşmasına imkân sağlayamadığını ifade etmektedir. Yazar, Arap Baharının ekseninde halkların yeşeren umudunun kırılması noktasında küresel hegemonik güçleri ve uzantılarını sorumlu tutmakta, dış müdahalelerin büyük umutların büyük hayal kırıklıklarına dönüşmesine neden olduğunu belirtmektedir. (ss.25-42)

Eserin 'Arap Devrimlerinin Durumu' başlıklı 2'nci bölümünde Prashad; Arap Baharının, bölge üzerindeki belirleyici etkisinden bahsetmekte, Arap Baharı'nın tek kutuplu dünyada, çoğunlukla ABD taşeronu baskıcı rejimlerde yaşayanlara karşı 11 Eylül sonrası girilen emperyalist saldırıların ve bu ekseninde gelişen suçların nefretine ve kör fanatizmine verilen en güçlü cevap, olduğu yönündeki Avrupa Konseyi Başkanı Herman Van Rompuy'un sözlerini paylaşmaktadır (s.43). Yazar Arap Baharı'nın gelişiminde, baskıcı yönetimlere karşı gelişen muhalefeti analiz ederken, bölgede etkin güç gruplarından birisi olarak İhvan'a ayrı bir parantez açmakta, bu ekseninde siyasal İslam'ın ülkedeki konumu ve iktidar ile ilişkilerini değerlendirmelerine konu etmektedir. Diğer yandan, isyanların gelişiminde etkili ikinci güç olarak 'kentli gençleri' ön plana çıkarmakta ve bu grupların 'temiz devlet' talebinin isyanların anlaşılmasında son derece önemli olduğunu ifade etmektedir. Arap ülkelerinde at koşturan emperyalizme karşı (s.47) gençliğin mücadelesinin, işsizlik gibi ekonomik nedenlerinin yanı sıra yolsuzluk gibi devlet yönetimine dair tenkitlerinin de önemli bir role sahip olduğunu belirtmektedir. Bunun yanı sıra, Prashad, Arap uyanışının 'kitlese tabanı' olarak işçi sınıfı ve yoksul halkı görmekte, örneğin Mısır'da işçi hareketleri ve protestolarının Arap isyanlarının dinamiği olarak ifade etmektedir. Prashad, Arap Baharındaki tıkanmayı küresel güçlerin bölgeye dair tedirginliğine ve kendilerine yönelen tehditlere bağlamaktadır. Bu bağlamda, kontrollü bir ele alış ile yönetimlerin kendi desteklediği şekilde kurgulanmasına Yeni Dünya düzeni ile uyumlu olacak şekilde sebep olduklarını ileri sürmektedir (s. 55-61) Ancak bunun halk nezdinde büyük bir hayal kırıklığı olduğunu ifade etmektedir. Özellikle Yemen savaşının bölgeyi istikrarsızlaştırdığını belirten yazar, bölgede devrimleri dinamize edebilecek yeni bir gücün hâlihazırda olmadığını ancak tüm bu güçsüzlüğe rağmen tıkanmaların aşılması yönünde bir umudun her daim ayakta olduğunu ifade etmektedir. (ss.43-69)

Çalışmanın 'İslam Devletinin Anatomisi' başlıklı 3'ncü bölümünde esas olarak İŞİD tehlikesinin dünyanın gündemine oturması anlatılmakta ve İŞİD'in bölgesel istikrar için bir tehdit olduğu ifade edilmektedir. Bu bağlamda Prashad, İŞİD'in ilhamını vahiyden ve İslam tarihindeki hizipleşmelerden aldığını; kâfirlere, Müslüman olmayanlara duyulan nefrete dayandığını belirtmektedir. İŞİD'i yaratan koşulların ve ilerlemesine neden olan durumların analize konu edildiği bölümde, bölgenin geneline hâkim olan genç işsizliği, yoksulluk ve yolsuzluk olgularının önemi vurgu yapılmakta ve bu durumun nedeni ABD'nin Irak işgaline, Körfez Arapları ile İran arasındaki güç mücadelesine/vekâlet savaşlarına ve halkları dışlayan dar ve baskıcı rejimlerin varlığına bağlanmaktadır. Buna karşılık, İŞİD'e karşı ülkelerin/grupların dönem içerisinde verdiği mücadelede yaşanan eksen kaymalarını ise kafa karıştırıcı bir durum olarak nitelemekle, güç politikalarının karmaşık doğasına atfetmektedir. Diğer yandan, bölgede sömürgecilğe ve emperyalizme karşı bir konum alan 'Arap Milliyetçiliği' fikrinin tarihsel gelişiminden/dönüşümünden bahsedildiği ve 1979 İran Devrimi sonrası İran ve Suudi Arabistan üzerinde belirginleşen tarihsel sekteryan hizipleşmenin ve siyasi karışıklıkların nedenlerini tartışıldığı bölümde, esas nedeninin Sünni-Şii çatışması gibi teolojik bir kategoriye indirgenemeyeceği, iki ülke özelinde kristalize olan soğuk savaşın nedeninin Batı ve İsrail tarafından kışkırtılan, siyasi meşruiyet ve bölgesel hâkimiyet niyetlerinin neden olduğu ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra, mezhepsel ayrılıkların

ortasında kalan ve küresel/bölgesel güçlerin çelişkiler altında ezilen bölge halklarının kendilerini birleştirebilecek bir bağ olarak Arap Milliyetçiliği fikrinin yeniden dirilmesine dair umutlarını ise halen sürdürdükleri belirtilmektedir. (ss.70-150)

Eserin ‘Ülkelerin Yok Edilişi’ başlıklı 4’ncü bölüm, “*Bir devleti kurmak için yüz yıl gerekir. Yıkmak içinse bir öğleden sonra yeter*” şeklindeki bir ifade ile başlamaktadır. Arap isyanları sürecinde, Irak, Libya ve Suriye’nin yok edilmesinin anlatıldığı ve IŞİD’in bölgeye girmesinin nedenlerinin analiz edildiği bölümde, 11 Eylül sonrası teröre karşı girişilen küresel savaşın, teröristleri yok etmediği bizatihi onları imal ettiği, bu bağlamda konvansiyonel ordulardan ziyade devlet otoritesinin yok edildiği yerlerde ortaya çıkan ve boşluğu dolduran devlet dışı aktörler arası savaş konseptinin bölgede yaygınlaştığı vurgulanmaktadır. Irak’ta yaşananlar ve rejim değişikliği sonrasında ortaya çıkan sorunlardan herhangi bir ders alınmadığının ifade edildiği bölümde, Libya’nın da (daha sonrasında da Suriye’nin) benzer bir müdahaleye konu olduğu, herkesin dâhil olduğu kuralsız savaşlar sonrası ülkelerin yok edildiği, halkların büyük acılar çektiği ve Arap milliyetçiliği fikrine hiçbir müsamaha gösterilmediği vurgulanmakta, bunun sorumlusunun ise bu ülkelerde rejimlerin değişmesini salık veren *küstah ve yalan yanlış Batı kaynaklı liberal bir teori* olduğu ifade edilmektedir. (ss. 151-179)

Çalışmanın “Türkiye ve Karşı Devrim Kampı” başlıklı 5’nci bölümde Prashad, Türkiye ile ilişkisini muamma olarak tanımladığı IŞİD’in ülke sınırlarında gittikçe güçlendiğini ancak Türkiye’nin bununla mücadele etmek yerine ona karşı koyabildiğini kanıtlamış tek güce (PKK/PYD) yöneldiğini iddia ederek otoriter popülist olarak tanımladığı (s.182) Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde, Arap Baharı sürecinde ülkede/bölgede yaşanan hususlardan çeşitli detaylar vermek suretiyle analize konu etmektedir. Bu bağlamda, karşı devrim kampının başını çektiğini ifade ettiği Türkiye’nin, Suriye içindeki vekil orduları vasıtasıyla bölgeye müdahale etme ve vesayeti altına alma çabası içerisinde bulunduğunu hatta Rus uçağının düşürülmesini Batı bloğunu (NATO) Suriye çatışmasının içine çekmek olduğunu ancak bunu başaramadığını iddia etmektedir. Bununla birlikte, yine çeşitli vasıtalarla diğer Arap Baharı ülkelerinde yaşanan gelişmelere de müdahale çabasının bulunduğunu vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra yazar bölümde çoğunlukla, klasik sol siyasi bir parti olarak tanımladığı ve Yunanistan’ın Syriza’sına benzettiği Halkların Demokratik Partisi perspektifinden olacak şekilde Türk iç siyasetine yönelik değerlendirmelerde/açıklamalarda bulunmakta, bu bağlamda hükümetin Kürt vatandaşlarını hedef aldığını ve ülkenin siyasi ve toplumsal anlamda tehlikeye açık konumda bulunduğunu iddia etmektedir. (ss. 180-202)

Çalışmanın ‘Epilog’ kısmında, münhasıran Arap Baharı ile ilişkili olmamakla birlikte bu atmosferde de bölgenin hiç önemini kaybetmeyen Filistin meselesi ve belki de Arap Baharının en olumsuz etkilerini üstünde barındıran, vekâlet savaşlarının merkezindeki Yemen’in durumu ele alınmaktadır. Filistin meselesinin çözümüne veri şartlar altında zorluğuna, Yemen’deki mezhepsel savaşın IŞİD ve diğer milis grupları güçlendirici etkisine vurgu yapılmaktadır. (ss.203-210)

Özetlemek gerekirse Prashad, daha önce kaleme aldığı ‘Arap Baharı, Libya Kışı’ isimli eserinde² olduğu gibi bu çalışmasında da, Arap isyanlarının tarihsel arka planında, zengin kaynaklarına rağmen bu ülkelerde uygulanmakta olan neo liberal ve aşırı güvenlikçi devlet politikalarının bir sonucu olacak şekilde ortaya çıkan diktatörlük, yolsuzluk, yoksulluk ve işsizlik gibi hususlara vurgu yapmakta; esasen bu ülkelerde eğitilmiş genç işsizliğin yüksek olmasının siyasi

2 Detaylı bilgi için bkz. Vijay Prashad, *Arap Baharı, Libya Kışı*, Çev. Şükrü Alpagut, İstanbul, Yordam Kitap, 2012.

İktidara olan güvenin sarsılmasında temel rol oynadığını ve bunun da isyanların başlangıcı ve gelişmesinde son derece önemli hususlar olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte yazar, Arap devrimlerinin Batı ve müttefiklerince bozguna uğratarak, emekçilerin elinden alındığını ve kanlı bir mezhepsel çatışmaya tevیل edildiğini ifade etmekte ancak devrime dair umutların sınırlı olmakla beraber halen devam ettiğini iddia etmektedir.

Arap Baharına ilgi duyan çeşitli kesimlere yönelik olarak sahadan bir bakış açısını yansıtmak üzere uzun yıllar bölgede bulunmuş bir bilim adamı tarafından kaleme alınan ancak akademik bir inceleme olmadığı rehber bir kitap olduğu (s. 23) ifade edilen bu eserin yoğun bilgi ve yer yer tekrara düşen karmaşık analizler içeren üslubu, çeviri olmasının verdiği dezavantajla birlikte hedef kitle için okumayı zorlaştıran bir hal almaktadır. Bununla birlikte, bölümlerin homojen tasnif edilmemesi yanında kronolojik ve analitik bir metot takip edilmeyerek oluşturulması da söz konusu hususu pekiştiren nedenlerdir. Diğer yandan, Arap Baharı süreci ve ülkeleri ilgili önemli/detaylı bilgilere yer verilen çalışmada kullanılan kaynakların niteliği ve içerikle olan ilişkisinin de çoğu kez eksik ve gereken objektiflikten uzak kaldığı görülmektedir.

Ayrıca Prashad'ın, yüksek işsizlik ve neo liberal politikaların başarısızlığı gibi Marksist ilkelere göstericilerin taleplerinde yer almasından hareketle Arap Baharı sürecini, ülkelerin kendi özel şartlarını ve içsel dinamiklerini çoğunlukla bir tarafa bırakmak suretiyle münhasıran Marksist terminoloji ekseninde açıklama ve halk isyanlarını sosyalist hareketlenmeler/devrimler olarak ifade etmesi hususu da bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

Bunun yanı sıra, Türkiye'nin iç ve dış politikasına ilişkin değerlendirmelerin yer aldığı 5'inci bölümde sıklıkla rastlanıldığı üzere, kanıtlanmamış ifadelerin/hadiselerin (Örn: *...Türkiye büyük bir iç savaşın içine sürüklenmiş durumda... s.181; ...Türkiye'nin IŞİD'e sınırlarını kapatmadığı muhakkak... s.194; ...Hükümetin güneydoğuda Kürtlere karşı savaşı devam ediyor... s.195; ...Kürt bölgesine karşı korkunç bir şiddet dalgası başlattı... s.201*) kesin gerçeklermiş gibi sunulduğu, bu iddiaların herhangi bir şüpheye yer vermeyecek şekilde kanıtlayıcı/destekleyici belgelere dayandırılmadığı, böylelikle etik sorunlar ihtiva eden bir analizin gerçekleştirildiği görülmektedir.

Tüm bu eleştiriler ile ihtiva ettiği teknik ve etik sorunlara/problemlere rağmen, Arap Baharı sonrasında bölgede gelişen ve çoğu kez önemli/etkili sonuçlar alınmasına da sebebiyet veren tüm bu hadiseleri anlamak/anlamlandırmak ekseninde çalışmalarını sürdürenler/ilgi duyanlar için farklı bakış açısı elde edilebilmesini sağlayabilecek bir eser olarak değerlendirilebilir.

